

ТМ	Г. XXXVIII	Бр. 1	Стр. 213-228	Ниш	јануар - март	2014.
----	------------	-------	--------------	-----	---------------	-------

UDK 378.18:003.34

Оригиналан научни рад

Примљено: 25. 8. 2013.

Ревидирана верзија: 23. 10. 2013.

Одобрено за штампу: 18. 2. 2014.

Душан Стаменковић
 Универзитет у Нишу
 Филозофски факултет
 Департман за англистику
 Милош Тасић
 Универзитет у Нишу
 Машински факултет
 Михаило Антовић
 Универзитет у Нишу
 Филозофски факултет
 Департман за англистику
 Ниш

СТАВОВИ СТУДЕНАТА ДЕПАРТМАНА ЗА АНГЛИСТИКУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ ПРЕМА УПОТРЕБИ ЋИРИЛИЧНОГ И ЛАТИНИЧНОГ ПИСМА*

Апстракт

Иако је ћирилица званично писмо у Републици Србији, већ деценијама смо сведоци тренда паралелне употребе ћириличног и латиничног писма, при чему се понекад чини да латиницу у свакодневици срећемо чак и чешће. Основни задатак овог рада био је да испита ставове студената Департмана за англистику Филозофског факултета Универзиета у Нишу према употреби ћириличног и латиничног писма, при чему су ставови ове популације упоређени са ставовима студената Машинског факултета у Нишу. Студенти англистике одабрани су због чињенице да се у свакодневици са латиницом срећу чешће у односу на општу популацију. Обе популације попуњавале су упитник са тридесет задатака затвореног типа, а ставови су углавном изражавали неку компоненту односа према једном од писама. Резултати, између осталог, указују на то да студенти англистике не фаворизују ниједно од два писма, при чему се контролна група показала као већи „заштитник“ ћириличног писма.

Кључне речи: ставови, идентитет, српски, енглески, диграфија, ћирилица, латиница

dusan.stamenkovic@filfak.ni.ac.rs

* Припремљено у оквиру пројекта *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије (179013)*, који се изводи на Универзитету у Нишу – Машински факултет, а финансира га Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

ATTITUDES OF THE STUDENTS OF THE DEPARTMENT OF ENGLISH (FACULTY OF PHILOSOPHY – NIŠ) TOWARDS USING THE CYRILLIC AND THE ROMAN SCRIPT

Abstract

Although Cyrillic is the only official script in the Republic of Serbia, for decades we have been experiencing the tendency of using the Cyrillic and the Roman scripts concurrently – nowadays it even seems that the Roman script is used more frequently in everyday life. The main aim of the paper was to investigate the attitudes of the students of the English Department (Faculty of Philosophy, University of Niš) towards using the Cyrillic and the Roman scripts, as compared to the population comprised of the students of the Faculty of Mechanical Engineering. The students of the English Department were chosen as the target group due to the fact that, in their everyday activities, they come into contact with the Roman script more frequently than the general population. Both populations filled in a questionnaire containing 30 closed-ended tasks, which expressed attitudes towards some aspects of the usage of the two scripts. The results show that the students of English were not in favour of either of the two scripts, whereas the control group proved to be more consistent in “defending” the Cyrillic script.

Key Words: attitudes, identity, Serbian, English, digraphia, Cyrillic script, Roman script

УВОД

Иако је у члану 10. Устава Републике Србије одређено да су у службеној употреби српски језик и ћирилично писмо (уз могућност да се употреба других језика и писама регулише законом), сведоци смо појаве да више него често латиницу налазимо и у крајевима у којима је српски језик већине, у многим домаћим средствима јавног информисања, на домаћим интернет сајтовима, итд. Продор латинице у српско говорно подручје није само резултат употребе оба писма у бившој Југославији, већ и глобалних трендова који указују на све већу доминацију енглеског језика. Како је ситуација у погледу употребе ћирилице и латинице на овим просторима већ дуго оваква, може се рећи да смо једна од територија на којима се среће феномен *диграфије*. Овај феномен везан је за употребу два писма (овде: *латиничног* и *ћириличног*) у сврху записивања једног језика и истовремене способности говорника да оба писма једнако добро читају и пишу (некада везан за говорно подручје српско-хрватског, а данас углавном српског језика, јер су се остали језици настали из српско-хрватског определили за једно писмо).

Диграфија је проучавана од седамдесетих година двадесетог века, углавном из психолошке перспективе, а ова истраживања долазила су до важних открића. Најпре, ту је чињеница да, опште гледано, нема разлике у брзини и тачности читања ћириличног и латиничног алфабета код говорника српског језика (нпр. Рот и Костић, 1988; Огњеновић, Лукатела и Савић, 1976), што је касније потврђено и код популације ученика основних школа, где није утврђено постојање разлика у успешности читања ћириличног и латиничног текста за већину варијабли којима се мерио успех у читању (нпр. пол и разред) (Пашић, 2004). Једина разлика у читљивости показана је на нивоу појединачних слова – ментална обрада најкраћа је за слова која се ортографски и фонолошки поклапају у оба језика (нпр. А, Е, Ј, Т), а најдужа за двозначне (енг. *ambiguous*) симболе – оне који имају исту ортографију, али различиту фонолошку структуру (нпр. Н, Р, В, С) (Огњеновић, Škorc & Могаћа, 1995). Било је и крајње занимљивих резултата, попут оног до кога су дошли Лукатела и сарадници у једном од бројних експеримената, а ради се, наиме, о студији заснованој на принципу примовања, која је показала да су речи са помешаним латиничним и ћириличним словима (РОБОТ) биле чак и ефикасније у погледу активирања асоцијативне меморије (Lukatela & Turvey, 1998).

Иако се ова специфична способност житеља ових простора може сматрати својеврсном врлином и специфичношћу која је ретка у свету, све је више противника употребе латинице. Овакви аутори своје тезе често базирају на конзервативним ставовима о нераскидивој повезаности језика, нације и државе и идеји да се човечанство природно дели на нације од којих свака поседује свој особени и непоновљиви карактер, при чему је језик (па и писмо) гарант те посебности (Бугарски, 2002, стр. 60), што је дескриптивна лингвистика одавно напустила (нпр. Hudson, 1981).¹ Последице поштовања ставова супротних овим углавном се виде у неким медијима, где се латиница понекад употребљава и превише, а ова појава се често везује за феномен тзв. „англосрпског“ језика (детаљно описано у Прћић, 2005) – у овим круговима може се приметити да је српски почео да поприма нови облик и да се претвара у језичку творевину која је резултат хибридизације српског и енглеског језика, као и чињенице да је енглески у Србији (као и у многим другим земљама света) постао

¹ Читаоце упућујемо на следеће изворе везане за ову тематику: Edwards, 2009; Fishman, 1999; Fought, 2006; Greenberg, 2004; Joseph, 2004; Mac Giola Christ, 2003 (страни) и Антовић, Стаменковић и Тасић, 2012; Бугарски, 2010; Влаховић, 1989; Vlahović, 1990 и 1997; Ђоровић, 2004; Игњачевић, 1998; Kalogjera, 1985; Ковачевић, 2004 и 2005; Павловић, 2011; Павловић и Тасић, 2013; Стаменковић и Антовић, 2013; Стојић, 1991. и Škiljan, 1988 (домаћи).

„одомаћени страни језик“ (Прћић, 2005, стр. 77). Када је реч о социо-лингвистичким испитивањима повезаним са елементима диграфије, у неколико досадашњих студија (нпр. Павловић, 2011, Павловић и Тасић, 2013, Антовић, Стаменковић и Тасић, 2012, Стаменковић и Антовић, 2013, Павловић и Јовановић, у штампи) однос ка употреби ћириличног и латиничног писма сагледан је у ширем контексту ставова који су се тицали односа језика и националног идентитета, при чему се показало да су домаћи испитаници склонији тврдњи да су језик и нација блиско повезани углавном фаворизовали употребу ћирилице. За разлику од ових истраживања, овај рад фокусираће се искључиво на проблеме употребе два писма у циљној популацији, иако ће се неки од испитиваних ставова нужно тицати и елемената националног, културног и језичког идентитета.

Положај англиста у околностима у којима живимо специфичан је из разлога што је један од њихових задатака за време и по завршетку студија тај да буду довољно „осетљиви“ на утицај енглеског језика на српски и да имају „фину меру“ за то када елементе енглеског можемо дозволити, што се одражава и на наставу и на преводјење. Чак и код оних који су јако успешни у обављању овог задатка избор писма остаје отворено питање, јер га, чини се, англисти често не сматрају довољно важним, те се, из практичних разлога (нпр. Врста тастатуре или немогућност брзог пребацивања са једног писма на друго), они врло често служе латиничним писмом.

Основни циљ овог рада јесте да испита ставове студената англистике Филозофског факултета у Нишу према употреби ћирилице, као званичног писма у Републици Србији, и латинице, као писма којим се ова група студената доминантно служи, имајући у виду чињеницу да је писани материјал у оквиру предмета које похађају у великој мери написан латиничним писмом. Као референтна тачка, тј. контролна група у односу на коју су њихови ставови испитани изабрани су студенти Машинског факултета, као група студената која не студира језик и која се сусреће са литературом писаном уз помоћ оба писма. Задатак овог рада јесте и да ближе процени какав је заиста однос англиста према употреби два писма, са посебним нагласком на ћирилично. Овај однос процењен је уз помоћ упитника и две групе испитаника.

ИСПИТАНИЦИ, ПРОЦЕДУРА И УПИТНИК РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Ставови две групе испитаника најпре су упоређени у односу на параметар који смо назвали *степеном фаворизовања ћирилице*, а који је добијен у збиру одговора који су указивали на делимично (одговор бр. 4) или потпуно (одговор бр. 4) слагање са ставовима ко-

ји су експлицитно и имплицитно ћирилицу стављали испред латинице – таквих ставова било је укупно 19, што је био и максималан скор који је сваки од испитаника могао да оствари (за сваког испитаника добијен је као збир одговора под 4 и 5). Резултати су показали да је просечни *степен фаворизовања ћирилице* код студената Департамана за англистику 4,36, док је код студената Машинског факултета тај број знатно већи – 11,25. Ниво корелације између студијске групе и степена фаворизовања ћирилице је веома висок – 0,667, уз статистичку значајност на нивоу 0,01:

Табела 1. Степен фаворизовања ћирилице у односу на популацију

Table 1. The degree of favouring the Cyrillic script in relation to the population

Група	Просечни степен фаворизовања ћирилице	Број	Станд. дев.
<i>Англистика</i>	4,36	80	3,31
<i>Машинство</i>	11,25	88	4,31
<i>Укупно</i>	7,97	168	5,17

Табела 2. Корелације између степена фаворизовања ћирилице и популације

Table 2. Correlations between the degree of favouring the Cyrillic script and the population

		Студијска група	Просечни степен фав. ћирилице
<i>Студијска група</i>	Pearson Correlation	1	0,667**
	Sig. (2-tailed)		0,000
	N	168	168
<i>Просечни степен фав. ћирилице</i>	Pearson Correlation	0,667**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	
	N	168	168

** . Корелација је значајна на нивоу 0,01.

Сасвим логично, степен неслагања са овом групом ставова знатно је израженији код студената англистике (10,59) него код студената машинства (3,70). Вредности теста Т за две просечне вредности *степен фаворизовања ћирилице* јесу $F=4,469$; $Sig.=0,036$; $t=-11,524$; $df=166$; $Sig.(2-tailed)=0,000$, а за степен неслагања са овим ставовима $F=1,380$; $Sig.=0,242$; $t=11,373$; $df=166$; $Sig.(2-tailed)=0,000$, што указује на високу статистичку значајност разлика у овим вредностима.

Израчунат је и *степен фаворизовања латинице*, чија је максимална вредност 5 и уочено да у овом погледу нема битних разлика у одговорима две групе испитаника, па самим тим ни статистички значајних корелација између припадности студијској групи и степена фаворизовања латинице:

Табела 3. Степен фаворизовања латинице у односу на популацију

Table 3. The degree of favouring the Roman script in relation to the population

Група	Просечни степен фаворизовања латинице	Број	Станд. дев.
<i>Англистика</i>	0,90	80	0,93
<i>Машињство</i>	0,89	88	1,10
<i>Укупно</i>	0,90	168	1,02

Овакви резултати нам показују да студенти Департмана за англистику јасно не фаворизују ниједно од два писма, што може да нам укаже на то да ова популација избору писма којим записују српски језик не придају велики значај, а могући мањак подршке ћирици у овој популацији (у поређењу са популацијом студената машинства) можда је узрокован и све већом дозом „пуризма“ код оних који подржавају интензивнију употребу ћириличног писма. Резултати јасно показују да англисти не користе једно писмо на уштрб другог, већ два писма стављају у равноправан положај.

Када су у питању одговори на појединачна питања која су учествовала у количнику који нам је дао степене фаворизовања ћирилице и латинице, издвојили смо неколико репрезентативних ставова, који могу да нам детаљније укажу на разлике у становиштима циљне (англистичке) и опште популације. Онда када говоримо о ставовима који се односе на димензије изгледа два писма и на неку врсту „личног“ односа према њима, попут ставова 2. *Ћирилица је савршеније писмо од латинице*, 9. *Ћирилица ми више „лежи“ од латинице*, 12. *Ћирилицу читам знатно лакше од латинице*, 16. *Ћирилица је лепша од латинице*, 20. *Латиницу читам знатно лакше од ћирилице*, 27. *Латиницу пишем теже од ћирилице* и 29. *Латинична слова су несавршена*, примећујемо да је група студената Машинског факултета у поређењу са англистима много наклоњенија ћирици и често безрезервно опредељена за нека становишта која можемо сматрати и екстремним:

Табела 4. Преглед ставова везаних за димензије изгледа писама и лични однос према писмима код две популације

Table 4. An overview of the attitudes related to the appearance and personal relations towards the scripts in both populations

			<i>Ћирилица је савршеније писмо од латинице</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	25	7	33	6	9	80
		% у окв. групе	31,2%	8,8%	41,2%	7,5%	11,2%	100,0%
	Машињство	Збир	4	3	9	11	61	88
		% у окв. групе	4,5%	3,4%	10,2%	12,5%	69,3%	100,0%
Укупно		Збир	29	10	42	17	70	168
		% у окв. групе	17,3%	6,0%	25,0%	10,1%	41,7%	100,0%
			<i>Ћирилица ми више „лежи“ од латинице</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	20	16	22	4	18	80
		% у окв. групе	25,0%	20,0%	27,5%	5,0%	22,5%	100,0%
	Машињство	Збир	2	9	15	12	50	88
		% у окв. групе	2,3%	10,2%	17,0%	13,6%	56,8%	100,0%
Укупно		Збир	22	25	37	16	68	168
		% у окв. групе	13,1%	14,9%	22,0%	9,5%	40,5%	100,0%
			<i>Ћирилицу читам знатно лакше од латинице</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	54	9	15	1	1	80
		% у окв. групе	67,5%	11,2%	18,8%	1,2%	1,2%	100,0%
	Машињство	Збир	18	5	29	16	20	88
		% у окв. групе	20,5%	5,7%	33,0%	18,2%	22,7%	100,0%
Укупно		Збир	72	14	44	17	21	168
		% у окв. групе	42,9%	8,3%	26,2%	10,1%	12,5%	100,0%
			<i>Ћирилица је лепша од латинице</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	29	6	26	12	7	80
		% у окв. групе	36,2%	7,5%	32,5%	15,0%	8,8%	100,0%
	Машињство	Збир	7	4	20	8	49	88
		% у окв. групе	8,0%	4,5%	22,7%	9,1%	55,7%	100,0%
Укупно		Збир	36	10	46	20	56	168
		% у окв. групе	21,4%	6,0%	27,4%	11,9%	33,3%	100,0%
			<i>Латиницу читам знатно лакше од ћирилице</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	45	6	17	5	7	80
		% у окв. групе	56,2%	7,5%	21,2%	6,2%	8,8%	100,0%
	Машињство	Збир	32	15	26	10	5	88
		% у окв. групе	36,4%	17,0%	29,5%	11,4%	5,7%	100,0%
Укупно		Збир	77	21	43	15	12	168
		% у окв. групе	45,8%	12,5%	25,6%	8,9%	7,1%	100,0%

			<i>Латиницу пишем теже од ћирилице</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	68	6	2	3	1	80
		% у окв. групе	85,0%	7,5%	2,5%	3,8%	1,2%	100,0%
	Машињство	Збир	32	4	27	12	13	88
		% у окв. групе	36,4%	4,5%	30,7%	13,6%	14,8%	100,0%
Укупно		Збир	100	10	29	15	14	168
		% у окв. групе	59,5%	6,0%	17,3%	8,9%	8,3%	100,0%
			<i>Латинична слова су несавршена</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	62	4	10	3	1	80
		% у окв. групе	77,5%	5,0%	12,5%	3,8%	1,2%	100,0%
	Машињство	Збир	23	8	31	15	11	88
		% у окв. групе	26,1%	9,1%	35,2%	17,0%	12,5%	100,0%
Укупно		Збир	85	12	41	18	12	168
		% у окв. групе	50,6%	7,1%	24,4%	10,7%	7,1%	100,0%

Поред овога, циљна група (англисти) показала је знатно нижи степен слагања са ставовима који су ћирилично писмо везивали за национални и језички идентитет, православље и изражавање српског језика писаним путем, попут ставова: 4. *Ћирилица је део мог националног идентитета*, 10. *Ћирилица је део језичког идентитета*, 11. *Ћирилица се везује за православље и зато ми је дража*, 13. *Латиница није природна за писање српског језика*, 24. *Смањењем употребе ћирилице изгубићемо свој идентитет* и 26. *Ћирилицом се у поређењу са латиницом боље изражава српски језик*:

Табела 5. Преглед ставова везаних за језички, национални и верски идентитет

Table 5. An overview of the attitudes related to the linguistic, national and religious identity

			<i>Ћирилица је део мог националног идентитета</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	5	4	14	18	39	80
		% у окв. групе	6,2%	5,0%	17,5%	22,5%	48,8%	100,0%
	Машињство	Збир	2	0	7	10	69	88
		% у окв. групе	2,3%	,0%	8,0%	11,4%	78,4%	100,0%
Укупно		Збир	7	4	21	28	108	168
		% у окв. групе	4,2%	2,4%	12,5%	16,7%	64,3%	100,0%
			<i>Ћирилица је део мог језичког идентитета</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	6	7	14	17	36	80
		% у окв. групе	7,5%	8,8%	17,5%	21,2%	45,0%	100,0%
	Машињство	Збир	1	2	9	8	68	88
		% у окв. групе	1,1%	2,3%	10,2%	9,1%	77,3%	100,0%
Укупно		Збир	7	9	23	25	104	168
		% у окв. групе	4,2%	5,4%	13,7%	14,9%	61,9%	100,0%

			<i>Ћирилица се везује за православље и зато ми је дража</i>					
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	Укупно
Група	Англистика	Збир	29	5	30	10	6	80
		% у окв. групе	36,2%	6,2%	37,5%	12,5%	7,5%	100,0%
	Машињство	Збир	5	3	17	12	51	88
		% у окв. групе	5,7%	3,4%	19,3%	13,6%	58,0%	100,0%
Укупно		Збир	34	8	47	22	57	168
		% у окв. групе	20,2%	4,8%	28,0%	13,1%	33,9%	100,0%
			<i>Латиница није природна за писање српског језика</i>					
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	Укупно
Група	Англистика	Збир	48	9	16	4	3	80
		% у окв. групе	60,0%	11,2%	20,0%	5,0%	3,8%	100,0%
	Машињство	Збир	10	8	21	16	33	88
		% у окв. групе	11,4%	9,1%	23,9%	18,2%	37,5%	100,0%
Укупно		Збир	58	17	37	20	36	168
		% у окв. групе	34,5%	10,1%	22,0%	11,9%	21,4%	100,0%
			<i>Смањењем употребе ћирилице изгубићемо свој идентитет</i>					
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	Укупно
Група	Англистика	Збир	19	8	16	25	12	80
		% у окв. групе	23,8%	10,0%	20,0%	31,2%	15,0%	100,0%
	Машињство	Збир	5	4	13	26	40	88
		% у окв. групе	5,7%	4,5%	14,8%	29,5%	45,5%	100,0%
Укупно		Збир	24	12	29	51	52	168
		% у окв. групе	14,3%	7,1%	17,3%	30,4%	31,0%	100,0%
			<i>Ћирилицом се у поређењу са латиницом боље изражава српски језик</i>					
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	Укупно
Група	Англистика	Збир	37	8	19	10	6	80
		% у окв. групе	46,2%	10,0%	23,8%	12,5%	7,5%	100,0%
	Машињство	Збир	4	6	14	21	43	88
		% у окв. групе	4,5%	6,8%	15,9%	23,9%	48,9%	100,0%
Укупно		Збир	41	14	33	31	49	168
		% у окв. групе	24,4%	8,3%	19,6%	18,5%	29,2%	100,0%

Када је реч о ставовима који се тичу формално-правних аспеката употребе два писма, код става 22. Сви натписи на локалима би требало да буду написани латиницом због страних посетилаца налазимо сличне одговоре две групе, док се код ставова 6. Сва званична документација би требало да буде писана ћирилицом, 15. Латиницу би требало потпуно избацити из употребе у Србији и 28. Сви документи написани латиницом требало би да буду неважећи у Србији показало да циљна група (англисти) у много мањој мери подржава нужну употребу ћирилице у званичној документацији:

Табела 6. Преглед ставова везаних за формално-правне аспекте употребе латинице и ћирилице

Table 6. An overview of the attitudes related to the formal and legal aspects of using the Cyrillic and the Roman scripts

			Сва званична документација би требало да буде писана ћирилицом					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	21	11	19	15	14	80
		% у окв. групе	26,2%	13,8%	23,8%	18,8%	17,5%	100,0%
	Машињство	Збир	5	0	7	16	60	88
		% у окв. групе	5,7%	,0%	8,0%	18,2%	68,2%	100,0%
Укупно		Збир	26	11	26	31	74	168
		% у окв. групе	15,5%	6,5%	15,5%	18,5%	44,0%	100,0%
			Латиницу би требало потпуно избацити из употребе у Србији					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	64	5	9	1	1	80
		% у окв. групе	80,0%	6,2%	11,2%	1,2%	1,2%	100,0%
	Машињство	Збир	30	15	22	9	12	88
		% у окв. групе	34,1%	17,0%	25,0%	10,2%	13,6%	100,0%
Укупно		Збир	94	20	31	10	13	168
		% у окв. групе	56,0%	11,9%	18,5%	6,0%	7,7%	100,0%
			Сви натписи на локалимa би требало да буду написани латиницом због страних посетилаца					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	19	15	24	13	9	80
		% у окв. групе	23,8%	18,8%	30,0%	16,2%	11,2%	100,0%
	Машињство	Збир	25	8	32	16	7	88
		% у окв. групе	28,4%	9,1%	36,4%	18,2%	8,0%	100,0%
Укупно		Збир	44	23	56	29	16	168
		% у окв. групе	26,2%	13,7%	33,3%	17,3%	9,5%	100,0%
			Сви документи написани латиницом требало би да буду неважећи у Србији					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	70	1	6	1	2	80
		% у окв. групе	87,5%	1,2%	7,5%	1,2%	2,5%	100,0%
	Машињство	Збир	28	10	26	10	14	88
		% у окв. групе	31,8%	11,4%	29,5%	11,4%	15,9%	100,0%
Укупно		Збир	98	11	32	11	16	168
		% у окв. групе	58,3%	6,5%	19,0%	6,5%	9,5%	100,0%

Четири става која можемо повезати са односом испитаника према елементима диграфије односила су се на (1) когнитивне способности и на (2) однос према формалној могућности паралелне употребе два писма за писање српског језика. Када су у питању ставови

8. *Једнако лако читам и латиницу и ћирилицу* и 14. *Латиницу и ћирилицу користим подједнако*, дистрибуција одговора код две популације је врло слична, док се код ставова 18. *Сасвим је свеједно које писмо користим, латиницу или ћирилицу* и 19. *Богатство српског језика лежи у два писма, ћирилици и латиници* виде и разлике, које поново указују на то да је циљна група мање привржена употреби ћирилице, док су обе групе потпуно свесне својих способности онда када је дијграфија у питању:

Табела 7. Преглед ставова везаних за елементе дијграфије

Table 7. An overview of the attitudes related to the elements of digraphia

			<i>Једнако лако читам и латиницу и ћирилицу</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	2	0	3	4	71	80
		% у окв. групе	2,5%	,0%	3,8%	5,0%	88,8%	100,0%
Група	Машињство	Збир	0	3	3	6	76	88
		% у окв. групе	,0%	3,4%	3,4%	6,8%	86,4%	100,0%
Укупно		Збир	2	3	6	10	147	168
		% у окв. групе	1,2%	1,8%	3,6%	6,0%	87,5%	100,0%
			<i>Латиницу и ћирилицу користим подједнако</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	17	18	7	17	21	80
		% у окв. групе	21,2%	22,5%	8,8%	21,2%	26,2%	100,0%
Група	Машињство	Збир	15	15	16	18	24	88
		% у окв. групе	17,0%	17,0%	18,2%	20,5%	27,3%	100,0%
Укупно		Збир	32	33	23	35	45	168
		% у окв. групе	19,0%	19,6%	13,7%	20,8%	26,8%	100,0%
			<i>Сасвим је свеједно које писмо користим, латиницу или ћирилицу</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	8	4	11	19	38	80
		% у окв. групе	10,0%	5,0%	13,8%	23,8%	47,5%	100,0%
Група	Машињство	Збир	18	16	24	14	16	88
		% у окв. групе	20,5%	18,2%	27,3%	15,9%	18,2%	100,0%
Укупно		Збир	26	20	35	33	54	168
		% у окв. групе	15,5%	11,9%	20,8%	19,6%	32,1%	100,0%
			<i>Богатство српског језика лежи у два писма, ћирилици и латиници</i>					Укупно
			Уопште се не слажем	Делимично се не слажем	Немам став	Делимично се слажем	У потпуности се слажем	
Група	Англистика	Збир	1	4	21	18	36	80
		% у окв. групе	1,2%	5,0%	26,2%	22,5%	45,0%	100,0%
Група	Машињство	Збир	20	8	23	20	17	88
		% у окв. групе	22,7%	9,1%	26,1%	22,7%	19,3%	100,0%
Укупно		Збир	21	12	44	38	53	168
		% у окв. групе	12,5%	7,1%	26,2%	22,6%	31,5%	100,0%

ЗАКЉУЧАК

Имајући све поменуте резултате у виду, можемо закључити да су студенти англистике показали мањи степен привржености употреби ћириличног писма у односу на групу са којом смо је поредили, што се видело кроз реакције на ставове везане за елементе естетике, лични однос према писмима, национални, језички и верски идентитет и формално-правне елементе употребе писама. Објашњење оваквих резултата могли бисмо да повежемо са следећим чињеницама: студенти англистике латинично писмо срећу неупоредиво чешће од ћириличног и оно је много релевантније за њихову професионалну свакодневицу; њихово образовање лингвистичког профила им омогућава да дубље спознају све предности диграфије, па сам избор писма којим записују српски језик не делује претерано важан (у прилог овоме иде и чињеница да код циљне популације не уочавамо ни фаворизовање латинице); коначно, могуће је да им сама употреба истог писма за записивање два језика са којима се свакодневно срећу једноставно делује практичније, нарочито онда када је у питању израда задатака и радова – ова популација среће се са задацима у којима је потребно да комбинују елементе и изворе из два језика, па је то свакако једноставније онда када се користи исто писмо. Ово истраживање показало је и да генерална популација (овде представљена кроз студенте машинства) осећа већу приврженост ћирилици, иако постоји општи осећај да друштво тежи све чешћој употреби латинице. Задатак англиста, у сарадњи са србистима, може да буде тај да се поставе јасне основе и смернице ка ваљаној употреби једног или другог писма у различитим контекстима, па би тиме ова сфера организације друштва могла да буде знатно уређенија.

ЛИТЕРАТУРА

- Антовић, М., Стаменковић, Д. и Тасић М. (2012). Однос између знања страних језика и перцепције идентитета у пограничним општинама југоисточне Србије. *Теме*, 36(4), 1631–1656.
- Бугарски, Р. (2010). *Језик и идентитет*. Београд: Чигоја штампа/Библиотека XX век.
- Бугарски, Р. (2002). *Нова лица језика – социолингвистичке теме*. Београд: Чигоја штампа/Библиотека XX век.
- Vlahović, N. (1997). Stavovi o jeziku u okviru opštih izučavanja stavova. *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku*, 95, 61–77.
- Vlahović, N. (1990). Iz istraživanja stavova o jeziku na srpskohrvatskom jezičkom području. *Sol: lingvistički časopis*, 10–11(1–2), 43–51.
- Влаховић, Н. (1989). *Популарни судови о језику на српскохрватском језичком подручју* (магистарски рад). Београд: Филолошки факултет.
- Greenberg, R. D. (2004). *Language and Identity in the Balkans*. Oxford: OUP.
- Ђоровић, Д. (2004). Однос студената хуманистичких наука према страним језицима. *Настава и васпитање* 53(4-5), 448–464.

- Edwards, J. (2009). *Language and Identity – An Introduction*. Cambridge: CUP.
- Игњачевић, А. (1998). *Ставови о енглеском језику у средњем и високом образовању у Београду* (магистарски рад). Београд: Филолошки факултет.
- Joseph, J. E. (2004). *Language and Identity: National, Ethnic, Religious*. New York: Palgrave MacMillan.
- Kalogjera, D. (1985). Attitudes towards Serbo-Croatian Varieties. *International Journal of the Sociology of Language*, 52, 93–109.
- Ковачевић, Б. (2005). Ставови говорника српског језика према страним језицима. *Српски језик – студије српске и словенске*, 10(1–2), 501–518.
- Ковачевић, Б. (2004). Ставови према варијететима српског језика. *Philologia*, 2, 33–38.
- Lukatela, G. and Turvey, M. T. (1998). Reading in Two Alphabets. *American Psychologist*, 53, 1057–1072.
- Mac Giola Christof, D. (2003). *Language, Identity and Conflict – A Comparative Study of Language in Ethnic Conflict in Europe and Eurasia*. London/New York: Routledge.
- Огњеновић, П., Лукатела, Г. и Савић, М. (1976). Модел обраде информација при идентификацији речи. *Конференција ЕТАН XX*, 1, 745–753.
- Ognjenović, P., Škorc, V. and Morača, J. (1995). Brain functional asymmetry and processing of Cyrillic and Roman letters. *Psihologija 1995 (Special issue)*, 101–110.
- Павловић, В. (2011). О неким аспектима односа између језика и националног идентитета – поглед из лингвистичке перспективе. У Божић, М., Митровић, Ј. и Стојић, Г. (ур.). *Традиција, модернизација и идентити – место традиције и модернизације у различитим концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији* (стр. 667 – 674). Ниш: Филозофски факултет, Центар за социолошка истраживања.
- Павловић, В. и М. Јовановић. (у штампи). Ставови студената Универзитета у Нишу у вези са односом језика и идентитета.
- Павловић, В. и Тасић, М. (2013). Вредносни судови у вези са односом језика и идентитета код студената Универзитета у Нишу. У: Мишић Илић, Б. и Лопичић, В. (ур.): *Језик, књижевност, вредности – Језичка истраживања* (стр. 441–455). Ниш: Филозофски факултет.
- Пашић, М. (2004). Успјешност читања ћириличног и латиничног текста. *Психологија*, 37(4), 495–505.
- Прћић, Т. (2005). *Енглески у српском*. Нови Сад: Змај.
- Рот, Н. и Костић, А. (1988). Читљивост ријечи и реченица штампаних латиницом и ћирилицом. *Психологија*, XXI, 3–15.
- Стаменковић, Д. и Антовић, М. (2013). Вредносни судови у вези са односом језика и идентитета на граници Србије и Бугарске. У: Мишић Илић, Б. и Лопичић, В. (ур.): *Језик, књижевност, вредности – Језичка истраживања* (стр. 457–471). Ниш: Филозофски факултет.
- Стојић, С. (1991). *Енглеске позајмљенице у говорном српскохрватском језику – познавање, употреба, ставови* (магистарски рад). Београд: Филолошки факултет.
- Fishman, J. A. (ed.) (1999). *Handbook of Language and Ethnic Identity*. New York/Oxford: OUP.
- Fought, C. (2006). *Language and Ethnicity*. Cambridge: CUP.
- Hudson, R. (1981). Some issues on which linguists can agree. *Journal of Linguistics*, 17(2), 333–343.
- Škiljan, D. (1988). Stavovi stanovnika Zagreba prema jeziku. *Kulturni radnik*, 41(5), 166–212.
- Устав Републике Србије, Службени гласник РС. Бр. 98 (2006).

ДОДАТАК / APPENDIX

Садржај упитника

Поштовани,

Упитник пред Вама је основ истраживања о ставовима у вези са употребом ћирилице и латинице, које спроводе истраживачи са Филозофског и Машинског факултета у Нишу. Упитник садржи 30 кратких питања на која ћемо вас замолити да одговорите, што не би требало да вам одузме више од петнаест минута. Такође ћемо Вас замолити да нам дате и податке о месту Вашег рођења, месту боравка, годинама старости, години студија и слично. Анкета је анонимна, а добијени подаци биће коришћени искључиво у научне сврхе. С обзиром на то да нико никада неће сазнати које сте одговоре баш Ви дали и да ово није никакав тест знања, молимо Вас да нам помогнете тако што ћете искрено одговорити на питања из упитника.

УНАПРЕД ХВАЛА!

Пол _____
 Година рођења _____
 Националност _____
 Место рођења _____
 Место сталног боравка _____
 Факултет _____
 Година студија _____
 Вероисповест _____

Који је ваш став према религији? (заокружите слово)

- а. Уверени/-на сам верник/-ца и прихватам све што моја вера учи
 б. Религиозна/-ан сам, али не прихватам све што моја вера учи
 в. Размишљам о томе, али нисам начисто да ли верујем или не
 г. Према религији сам равнодушан/-на
 д. Нисам религиозна/-ан, али немам ништа против религије
 ђ. Нисам религиозан/-на и противник/-ца сам религије

- 1 – уопште се не слажем;
 2 – делимично се не слажем;
 3 – немам став;
 4 – делимично се слажем;
 5 – у потпуности се слажем.

1.	Српски је мој матерњи језик.	1	2	3	4	5
2.	Ћирилица је савршеније писмо од латинице.	1	2	3	4	5
3.	Латиница је кориснија од ћирилице, јер има више литературе штампане тим писмом.	1	2	3	4	5
4.	Ћирилица је део мог националног идентитета.	1	2	3	4	5
5.	Енглески језик говорим скоро као матерњи језик.	1	2	3	4	5
6.	Сва званична документација би требало да буде писана ћирилицом.	1	2	3	4	5
7.	У свакодневним активностима чешће се служим латиницом.	1	2	3	4	5

8.	Једнако лако читам и латиницу и ћирилицу.	1	2	3	4	5
9.	Ћирилица ми више „лежи“ од латинице.	1	2	3	4	5
10.	Ћирилица је део мог језичког идентитета.	1	2	3	4	5
11.	Ћирилица се везује за православље и зато ми је дража.	1	2	3	4	5
12.	Ћирилицу читам знатно лакше од латинице.	1	2	3	4	5
13.	Латиница није природна за писање српског језика.	1	2	3	4	5
14.	Латиницу и ћирилицу користим подједнако.	1	2	3	4	5
15.	Латиницу би требало потпуно избацити из употребе у Србији	1	2	3	4	5
16.	Ћирилица је лепша од латинице.	1	2	3	4	5
17.	У свакодневним активностима чешће се служим ћирилицом.	1	2	3	4	5
18.	Сасвим је свеједно које писмо користим, латиницу или ћирилицу.	1	2	3	4	5
19.	Богатство српског језика лежи у два писма, ћирилици и латиници.	1	2	3	4	5
20.	Латиницу читам знатно лакше од ћирилице.	1	2	3	4	5
21.	Латиница је универзалнија од ћирилице и зато је боља.	1	2	3	4	5
22.	Сви натписи на локалима би требало да буду написани латиницом због страних посетилаца.	1	2	3	4	5
23.	Радије читам оно што је писано ћирилицом.	1	2	3	4	5
24.	Смањењем употребе ћирилице изгубићемо свој идентитет.	1	2	3	4	5
25.	Латиницу не волим зато што није наше писмо.	1	2	3	4	5
26.	Ћирилицом се у поређењу са латиницом боље изражава српски језик.	1	2	3	4	5
27.	Латиницу пишем теже од ћирилице.	1	2	3	4	5
28.	Сви документи написани латиницом требало би да буду неважећи у Србији.	1	2	3	4	5
29.	Латинична слова су несавршена.	1	2	3	4	5
30.	Требало би радити на ширењу употребе ћирилице на интернету.	1	2	3	4	5

Dušan Stamenković, University of Niš, Faculty of Philosophy, Department of English, Niš

Miloš Tasić, University of Niš, Faculty of Mechanical Engineering, Niš

Mihailo Antović, University of Niš, Faculty of Philosophy, Department of English, Niš

ATTITUDES OF THE STUDENTS OF THE DEPARTMENT OF ENGLISH (FACULTY OF PHILOSOPHY – NIŠ) TOWARDS USING THE CYRILLIC AND THE ROMAN SCRIPT

Summary

Even though Cyrillic is the official script in the Republic of Serbia, the parallel use of both the Cyrillic and the Roman scripts has been present for decades now, sometimes to the extent that the Roman script seems the more often used one of the two. This resulted in the phenomenon of digraphia - the use of more than one writing system for the same language. The basic aim of this paper was to examine the attitudes of the students from the English Department of the Faculty of Philosophy in Niš towards using the Cyrillic and the Roman scripts, with this student population being compared to the students of the Faculty of Mechanical Engineering in Niš. The English language and literature students were selected due to the fact that they encounter the Latin script more frequently than the general population does. Both of the chosen populations were presented with the task of filling in a closed-type questionnaire comprising thirty statements with attitudes expressing a certain component of the relationship towards one of the scripts. The questionnaire contained different types of attitudes: those related to the appearance and personal relations towards the scripts, the linguistic, national and religious identity, the formal and legal aspects of using the Cyrillic and the Roman scripts, the elements of digraphia, as well as general attitudes. The attitudes were in favour of one of the scripts or neutral. The results show that the students of English do not favour either of the scripts, while the control group emerges as a greater “protector” of the Cyrillic script.